

Hemelatlas van de UvA

De Harmonia Macroscmica uit 1660 is een van de pronkstukken van de afdeling bijzondere collecties van de Universiteit van Amsterdam. Van het meesterwerk van kosmograaf Andreas Cellarius is vandaag een heruitgave gepresenteerd. • Zie pagina 18/19: Sterrenkunde voor leken

Sterrenkunde voor leken

Hemelatlas nu voor iedereen betaalbaar

MALIKA SEVIL

IN 1660 MOEST voor een hemelatlas van de kosmograaf Andreas Cellarius al een modaal jaarsalaris worden neergeteld. Toen waren ze dus al onbetaalbaar en wat dat betreft is er niks veranderd. Verzamelaars leggen op veilingen zo tienduizenden euro's neer voor een van de gegraveerde en ingekleurde platen, die worden gerekend tot het hoogtepunt van de zeventiende-eeuwse hemelcartografie.

Maar er is goed nieuws voor de minder bedeelde liefhebber: vanaf vandaag kan iedereen zich de *Harmonia Macrocosmica* veroorloven, want de Duitse uitgeverij Taschen presenteert een rijk geïllustreerde herdruk van het meesterwerk van Cellarius, een Duitse schoolmeester die ergens tussen 1614 en 1625 in Amsterdam moet zijn neergestreken.

Van de originelen zijn enkele honderden uitgegeven. Niet eens voor sterrenkundigen, zegt Rob van Gent, die jaren in de gemeentearchieven van Hoorn, Amsterdam en Den Haag heeft gesnuffeld om meer over Cellarius te weten te komen. "Er stonden geen tabellen in, dus er viel niks te berekenen."

Cellarius legde in de atlas aan een geïnteresseerd maar ondeskundig publiek uit hoe de sterrenkunde werkt. Hij verklaarde, in het Latijn, het schijnsel van de maan en de seizoenwisselingen en hij toonde de sterrenbeelden. Op de 29 platen staan onder meer de wereldstelsels van Claudius Ptolemaios (circa 150 na Chr.), Nicolaus Copernicus (1473-1543) en Tycho Brahe (1546-1601). Het waren vaak prachtige uitbundige platen met kreeften, beren en slangen en andere afbeeldingen.

"De sultan van Turkije heeft er nog eentje van Nederland gekregen. In die tijd hadden Nederland en Turkije erg goede handelsbetrekkingen en om dat te onderstrepen kreeg de sultan een atlas van Cellarius. De sultan heeft die paar honderd pagina's tekst zelfs van het Latijn in het Turks laten vertalen." Overigens staat er geen vertaling in de huidige uitgave, maar wel een verhaal van Van Gent over het leven van Cellarius. Totdat Van Gent in de archieven dook, was daar namelijk nauwelijks iets over bekend.

Zo is niet precies te achterhalen wanneer Cellarius in Nederland kwam wonen. In 1625

zat hij al zeker in Amsterdam, zo valt op te maken uit een huwelijksakte die Van Gent wist op te duikelen in het Amsterdams Gemeentearchief. Cellarius trouwde in dat jaar met Catharina Eltmans. Hij stond geregistreerd als een dertigjarige schoolmeester uit 'Nieuwhousen' - Neuhausen.

Cellarius heeft in Heidelberg gestudeerd, maar welke richting is onbekend.

En hij heeft een boek over Polen geschreven, *Het Koninckrijck Poolen en toebehoorende landen*, maar of hij daar ooit is geweest, is zeer de vraag.

Van Gent "Dat zou dan tussen zijn studie in 1614 en zijn huwelijk in 1625 moeten zijn geweest. Daar zit een gat van tien jaar."

Hoe dan ook, het stel kreeg in Amsterdam twee kinderen: Catharina en Andreas, volgens goed gebruik is de zoon vernoemd naar zijn vader en overgrootvader. Het is niet met honderd procent vast te stellen, maar de onderzoekers denken dat Cellarius docent was op de Latijnse school in de Koestraat, een klein straatje bij de Nieuwmarkt.

Rond 1630 ging Cellarius op een school in Den Haag aan de slag. In die stad baarde zijn vrouw nog eens twee zonen: Johannes and Joris. Later wist Cellarius het tot rector op een school in Hoorn te schoppen. In die tijd moet hij ook de hemelatlas voor de uitgever Jodocus Janssonius hebben gemaakt, waarvan in 1708 nog een herdruk werd gemaakt. Overigens moet het aandeel van Cellarius in de atlas ook weer niet worden overschat, zegt Van Gent. "Hij heeft de platen alleen ontworpen. Het waren de graveurs die de koperen platen zo mooi wisten te bewerken. Dat was vakmanschap, hoor. Alles moest in spiegel-schrift. Ik heb ze maar op een enkel foutje kunnen betrappen."

De helft van de platen is niet gesigneerd en daarvan is dus niet eens bekend wie het heeft gegraveerd.

Cellarius, zo weet Van Gent uit zijn voorwoord in deze atlas, had grote plannen voor de toekomst. "Hij wilde een tweede deel maken, zo schreef hij. Maar helaas: hij stierf vijf jaar later." Hij was 65, stoukoud voor die tijd. "Hij heeft waarschijnlijk tot zijn dood door-gewerkt. Pensioen had je natuurlijk niet in die tijd. Maar of hij ooit aan een tweede deel is begonnen, en hoever hij daarmee is gekomen, zullen we waarschijnlijk nooit weten."

Andreas Cellarius, *Harmonia Macrocosmica*.
Internationale editie. Uitgeverij Taschen, gebonden,
240 pagina's 350 x 595 mm, € 99,00